

SOSIALØKONOMEN

3

MARS 1960

AV INNHOLDET:

Aktuelle jordbruksproblemer

Norsk jordbruk i 1950-årene

Målsettingene i
norsk jordbrukspolitikk

De små bruk

Jordbrukspolitisk alternativ

SOSIALØKONOMEN

Tidligere Stimulator

Utgitt av Sosialøkonomisk Samfunn

Nr. 3 - 14. årgang - mars 1960

Den norske kroneorden

Den norske kroneorden ble innstiftet «for å belønne utmerkede fortjenester av Yngre Sosialøkonomers Forening», og de opprinnelige statutter er datert 13. november 1928. Statuttene er senere blitt endret, og de som gjelder nå, ble vedtatt på møte i Sosialøkonomisk Samfund den 6. oktober 1938.

Vår orden er således ikke særlig gammel, men den oppnådde i 1930- og første del av 1940-årene å få en grunnfestet posisjon i sosialøkonomenes bevissthet. Kronefestene var noe man så fram til og snakket om i lang tid etterpå. Ordenen betydde noe for medlemmene i Samfunnet, og festene med ordenspromosjonen hadde fått sine tradisjoner.

Fra slutten av 1940-årene har ordenen dessverre vært lite påaktet. Innbydelsene til kronefest ha ikke gitt noen reaksjon hos medlemmene, tilslutningen til festene har vært dårlig, og det har vært vanskelig å holde tradisjonene vedlike. Det er en rekke momenter som kunne trekkes fram for å belyse og forklare årsakene til denne sviktende interesse, men vi finner ingen grunn til å oppholde oss lenger ved fortiden. Vi vil heller se framover og forsøke å stimulere sosialøkonomenes interesse og sans for denne eneste tradisjonen av akademisk karakter som vår forening har.

Vi har en viss følelse av at ganske mange yngre sosialøkonomer betrakter Samfunnets ordenspromosjoner med nedlatende overbærenhet, som en slags lek passende for personer som har begynt å gå i barndommen. Ja, vi har i det hele tatt inntrykk av at sansen for akademiske tradisjoner, og for det som gjerne kalles «akademisk vidd», er langt mindre levende blant sosialøkonomer enn innenfor andre grupper av akademikere. Riktignok er det så at vårt fag er sterkt preget av livets barske realiteter, men det skulle etter vårt ringe skjønn bare øke behovet blant fagets utøvere for en og annen gang å kunne hengi seg til lek og løyer og akademisk festivitas.

Samfunnets ordenspromosjoner er imidlertid ikke bare en lek, det ligger en realitet bak ordensutdelingen. Vår forening drives fortsatt vesentlig ved hjelp av frivillig innsats av valgte tillitsmenn. Utdeling av vår ordens hederstegn er den måten vi har til å vise at vi setter pris på deres uegennyttige innsats for vårt felles beste. Og det er bare rett og rimelig at promoveringen skjer i litt høytidelige former, blandet med vidd og en smule ironi.

Til alle dem som bare trekker på skuldrene av det hele, vil vi til slutt si: Delta i neste kronefest og vi er overbevist om at du for fremtiden vil bli fast deltaker.

Siden sist

Sosi-A-tetsnytt

Arne Lie (c.o. 1951) er blitt løst fra sin konstitusjon som byråsjef i Handelsdepartementet og ansatt som kontorsjef i Norges Banks valuta-avdeling.

Paal Dønne (c.o. 1951), som i de siste årene har arbeidet ved Norges delegasjon til OEEC i Paris, er konstituert som byråsjef i Handelsdepartementet.

Lønnsforhandlingene i gang

Tariffavtalene for ca. 90 000 medlemmer av de tre hovedsammenslutninger for embets- og tjenestemenn i Staten er sagt opp til utløp 1. juni. Spesielle utvalg i organisasjonene har i noen tid arbeidet med å utforme de nye lønnskrav. Kravene blir lagt fram i to omganger, først de generelle krav, og så krav om justeringer og normeringer av stillinger. Det første forhandlingsmøte ble holdt 15. mars.

Det blir første gang partene i Staten forhandler om tariffavtaler etter den nye tjenestetvistlov.

Revisjon av tjenestemannsloven

I statsråd 4. mars ble det oppnevnt en komite til å gjennomgå og eventuelt komme med forslag om revisjon av lov om offentlige tjenestemenn av 15. februar 1918. Komiteens formann er høyesterettsdommer Carl Kruse-Jensen. De øvrige medlemmer er ekspedisjonssjef Carl Stabel, byfogd Henrik Lundh, underdirektør Karl Frimann Dahl, forretningsfører Thv. Karlsen, handelsdirektør Per Glad og kontorsjef E. Hagerup Pettersen.

Sosialøkonomisk doktordisputas

Gerhard Stoltz (c.o. 1947) forsvarte mandag 21. mars sin avhandling «Arbeidstidsproblemer. En økonomisk analyse» for den filosofiske doktorgrad. Ordinære opponenter var professorene Ole Myrvoll og

Johan Einarsen.

Doktoranden holdt sine prøveforelesninger over emnene «Renten som virkemiddel i den økonomiske politikk» og «Sammenhenger mellom produktivitet og prisnivå».

Jordbrukets tilpasningsproblemer mangesidige og tidkrevende

Begrensede muligheter for lønnsom eksportproduksjon

Arne Solbraa (c.o. 1941) er assisterende direktør i Landbrukets sentralforbund og leder for forbundets statistiske avdeling. Han er også formann i Utvalget for landbruksøkonomisk forskning. Fra midten av 1955 og i 2½ år ledet Solbraa den jordbrukspolitiske avdeling i OEEC og har senere representert Norge i de europeiske frihandelsdrøftingene. Sosialøkonomen har hatt en samtale med direktør Solbraa om aktuelle jordbruksspørsmål.

— Hva mener De vil være hovedproblemene i jordbruket i årene framover?

— Det korteste svar jeg kan gi vil være omtrent dette: Å tilpasse produksjonsapparatet slik at det ved en rasjonell utnyttelse gir lønnsom avsetning for den løpende produksjon. Dette generelle svaret er vel nærmest en selvfølgelighet, men la oss likevel ta det som utgangspunkt når vi skal prøve å peke ut hovedproblemene. Når jeg begynner med å understreke tilpasningsproblemet, så skyldes det at dette er en tidskrevende prosess i jordbruket. Det er vel særlig ett forhold som må gjøre tilpasningen av produksjonsapparatet tidskrevende, nemlig at vi har å gjøre med en produksjon hvor forbindelsene mellom de øvrige produksjonsressurser er langt mer intim enn i de fleste andre næringer. Ikke minst i et land som vårt med store avstander og hvor en stor del av jordbruket finnes i distrikter med en svak utbygging av det øvrige næringslivet, vil denne kombinasjonen av arbeidsplass, eiendom og hjem gjøre tilpasningsproblemet til noe mye mer enn en økonomisk prosess. Institusjonelle og sosiologiske forhold vil nødvendigvis måtte spille en stor rolle i det som faktisk skjer. Det er jo en kjent sak at forholdet mellom arbeidskraft og jordareal ikke er tilfredsstillende i Norge, bedømt ut fra moderne jordbruksmetoder og ut fra hensynet til en rimelig godtgjøring for det arbeid som legges ned. Men det er vel også uten videre klart for de fleste at slik som landet vårt nå en gang er, så vil vi i internasjonal målestokk måtte regne med å være et land med relativt små bruk.

— Men hva så med sammenslåing eller nedlegging av bruk?

— Dette er jo en del av de retningslinjer vår jordbrukspolitikk er lagt opp etter i dag, og i prinsippet er det vel ikke stor uenighet om saken, selv om det både teoretisk og i konkrete saker vil være mer enn gradsforskjeller i oppfatninger om hva som kan oppnås og hvilke konkrete tiltak som skal treffes. Jeg vil imidlertid understreke et forhold som ofte blir oversett, men som er helt avgjørende for den utvikling som faktisk kan komme til å finne sted. Det er takten i utbyggingen av det øvrige næringslivet, og jeg tenker ikke da bare på landet som helhet, men like mye på en rimelig geografisk fordeling i utbyggingen.

Jordbruksbefolkningen og forøvrig også fiske- og ribefolkningen er jo den folkegruppe som historisk har skaffet arbeidskraften til det øvrige næringslivet etter hvert som det har vokset fram. Det vil i stor utstrekning fortsatt være så, og det vil stadig trenge færre folk i matproduksjonen for å utnytte de øvrige produksjonsressurser som brukes til denne. Men forutsetningen for at denne utviklingen skal gå som en jevn prosess er at det blir bygget ut nye bedrifter i produksjon utenom matvareproduksjonen. Og med den treghet en på mange måter har, er det også en vesentlig fordel dersom denne utbyggingen kan foregå noenlunde jevnt i de forskjellige distrikter. Det viktigste tilpasningsproblem i jordbrukets produksjonsapparat, nemlig å få et bedre forhold mellom arbeidskraft og jordareal, er således i avgjørende grad avhengig av det alminnelige økonomiske aktivitetsnivå i landet.

— Hvordan mener De så produksjonsapparatet forøvrig må tilpasses?

— Da skal jeg bare nevne en ting, nemlig den voldsomme utvikling av produksjonsteknikken

som en opplever. Jeg vil illustrere det med å nevne at maskinutstyret i norsk jordbruk regnet i faste priser sannsynligvis er fordoblet i løpet av 1950-årene. Og foreløpig er det vesentlig i planteproduksjonen at mekaniseringen er skjedd. Bortsett fra melkemaskinene har vi foreløpig fått lite av virkelig arbeidssparende teknisk utstyr i husdyrproduksjonen. Jeg tror vi skal være forberedt på en fortsatt rask teknisk utvikling som vil ha to viktige økonomiske konsekvenser. For det første finansieringsproblemet, som vil nødvendiggjøre en utbygging særlig av vår mellomlange og kortsiktige jordbrukskreditt. For det andre vil de faste kostnader i produksjonen øke, og det betyr igjen at produksjonsmengden pr. kapitalenhet og pr. årsverk må økes dersom produksjonen skal kunne opprettholdes på en lønnsom basis. Men derved er vi igjen tilbake til det vi snakket om, nemlig å få et bedre forholdstall mellom jordareal og arbeidskraft.

— Mener De at utviklingstendensene i jordbruket hittil i etterkrigstiden har vært økonomisk riktige?

— Ja, i store trekk tror jeg at de endringer vi har hatt har vært uttrykk for en økonomisk riktig tilpasning til endrede forhold. Det blir ofte nevnt at produktiviteten pr. årsverk i jordbruket har økt meget sterkt, og antakelig sterkere enn i de fleste andre næringer. En del av dette skyldes at arbeidskraften er erstattet med innsats av andre produksjonsmidler. Jeg har gjort noen anslag om dette som tyder på at når vi gjør fradrag for den økte innsats av andre produksjonsmidler og økningen i kapitalslitet på maskiner, bygninger og annet fast utstyr, så er nettoproduktet pr. årsverk i jordbruket økt med noe sånt som 3—4 prosent pr. år i løpet av 1950-årene. Det er grunn til å merke seg at dette er oppnådd ved en mindre økning i produksjonen av sluttprodukter enn hva tilfelle har vært i de fleste andre europeiske land. Produktivitetsøkningen er i første rekke et utslag av redusert arbeidskraft, og det er dette som har gjort at realinntektsforholdene for den gjenværende jordbruksbefolkning har kunnet følge så noenlunde med i utviklingen i dette ti-året.

— Men kan dette fortsette i samme takt?

— Det er jeg noe i tvil om. Særlig fordi den store nedgangen i arbeidskraft vi har hatt, vesentlig er reduksjon i leiehjelp og familiehjelp. Det er sannsynlig at nedgangen i arbeidskraft vil gå langsommere etter hvert som det er eierens egen arbeidskraft som blir den overveiende del av jordbrukets arbeidsforbruk.

— Vil De så kommentere den andre delen av det De startet med, nemlig rasjonell utnyttelse av produksjonsapparatet til mer lønnsom avsetning?

— Når det gjelder utnyttingen av produksjonsapparatet, så er jo hele den produksjonstekniske

utvikling aksellerert i etterkrigsårene i sammenheng med større faglige kunnskaper og en økt innsats av rådgivere. Vi er dermed inne på et spørsmål som ikke er særnorsk, men i høy grad europeisk, nemlig at til tross for overføringen av produksjonsressurser — særlig av arbeidskraft til andre næringer — så har jordbruksproduksjonen en tendens til å øke sterkere enn forbruket av de samme varer. Norsk jordbruk blir ofte kritisert for at det stimuleres til overproduksjon. Det er jo det motsatte som er tilfelle. Særlig gjennom den høye prisen på kraftfôr er det jo forsøkt å begrense produksjonen. Ved en liberal kraftfôrpolitikk ville Norge ha en langt større produksjon av husdyrprodukter, som ikke kunne finne annen avsetning enn på forhånd fylte eksportmarkeder. Forholdet er jo i dag at ikke noe land, selv ikke de store og såkalte tradisjonelle eksportland for jordbruksvarer, er villige til å oppgi sine nasjonale reguleringer. Resultatet er at det internasjonale marked for de fleste jordbruksvarer ikke har stor sammenheng med de kostnadsrelasjoner som ligger til grunn. Et land som Norge kan gjøre lite eller ingenting for å endre denne situasjon. På denne bakgrunn kan jeg ikke forstå dem som mener at vi nå skal kunne satse på en stor utvidelse av jordbruksproduksjonen med sikte på eksport. Det ville i allfall være av interesse om talsmennene for denne tanken gjorde noen kalkyler og fortalte hvilken arbeidsinntekt denne eksportproduksjonen i stor skala skulle gi. Men jeg vil jo også understreke at vi har spesialprodukter i norsk jordbruk som i høyeste grad gir grunnlag for lønnsom eksportproduksjon. Jeg kan nevne pelsskinn-eksporten, og det er også andre produkter som her kan og bør forsøkes. Jeg vil ellers understreke at den reguleringseksport vi i dag har for meieriprodukter og egg, også er lønnsom i nasjonaløkonomisk betydning, nettopp fordi det er en marginal produksjon som betyr en bedre utnyttning av det eksisterende produksjonsapparat. Men vi må nok regne med at det er hjemmemarkedet som alltid vil måtte være det viktigste marked for norsk jordbruk.

— Mens vi er inne på eksporten, skogen har vel i denne sammenheng stor betydning for hele landbrukets økonomi?

— Ja, selvsagt. Og noe av det gledeligste vi kan se i dag er den store interessen, ikke bare for reisning av ny skog, men også for bedre stell av den skogen vi allerede har. Og i den sammenheng er det verd å minne om at noe sånt som $\frac{2}{3}$ av skogen i Norge er knyttet til drift av jordbruk i større eller mindre grad. Det er klart at dette gir muligheter for en mer helårs utnyttning av arbeidskraften. Konkurransforholdet mellom jordbruksdrift og skogbruk når det gjelder anvendelsen av jord har jo i det siste vært gjenstand for atskillig debatt, og her er det nok atskillig tabuforestillinger som hindrer en gradvis tilpasning av anvendelsen. Personlig tror jeg at dette

(Forts. side 17).

Sider av norsk jordbrukspolitikk og jordbruksproduksjon i 1950-årene

Av cand. oecon. Kjell Svendsen

1. Innledning.

I løpet av 1950-årene har norsk næringsliv gjennomgått en sterk utvikling. Sett under ett har perioden vært karakterisert ved et høyt investeringsnivå, full sysselsetting og delvis mangel på arbeidskraft i enkelte næringer. Den alminnelige økonomiske utvikling har medvirket til at arbeidslønnene i jordbruket også i det siste tiår er steget sterkere enn prisen på andre viktige produksjonsmidler (bl. a. maskiner, kunstgjødsel). Forskyvningen er riktignok ikke så markert som den var fra 1938 til 1949. Norsk jordbruk har dessuten i de siste årene, særlig gjennom forskningsresultater, blitt stillet overfor en ny produksjonsteknikk. Disse endringer i ytre og indre vilkår er viktige årsaker til omleggingen innenfor jordbruket i løpet av 1950-årene.

I en kort artikkel vil det ikke være mulig å komme inn på alle sider ved utviklingen i jordbrukspolitikken og i utviklingen av jordbrukets produksjonsressurser og produksjon. I oversikten nedenfor er det tatt sikte på særlig å belyse de sider av utviklingen som bærer problemer i seg.

2. Målsetninger.

Sommeren 1955 la regjeringen fram Stortingsmelding nr. 60/55, «Om retningslinjer for utviklingen av jordbruket». I denne melding ble i første rekke de langsiktige mål for jordbruket trukket opp. Enkelte av målene var allerede satt fram tidligere, bl. a. i fellesprogrammet av 1945, nasjonalbudsjettet 1947.

Om produksjonsmålene uttaler stortingsmeldingen bl. a. at jordbruket «bør dekke landets behov for melk, smør, ost, kjøtt, fleisk og egg. For ull vil det være grunnlag for eksport ved siden av størst mulig behovsdekning på heimemarkedet. Av frukt, bær og grønnsaker bør størst mulig del av behovet dekkes. Endelig bør en så stor del av kornbehovet som forsvarlig dekkes ved egen produksjon. Husdyrproduksjonen må baseres på norske førmidler så langt det er mulig.»

Meldingen ser videre «en utvidet korndyrking nødvendig for å unngå overproduksjon av husdyrprodukter. Økt korndyrking vil dessuten spare landet for betydelige valutabeløp. Både samfunnsøkonomisk og jordbruksøkonomisk vil det derfor være forsvarlig med relativt høge kornpriser».

Som viktige begrunnelser for disse produksjonsmål, anfører Stortingsmelding 60 at det «beredskapsmessig er en svakhet med stor import. Vanskelighetene fra siste krig burde minne om det».

Og videre at «importen også er en sterk belastning på valutabudsjettet. Ved å øke den innenlandske produksjon vil det kunne spares valuta». Det pekes også på at «en produksjonsøkning vil skaffe jordbruket som helhet større inntekter og særlig bidra til å bedre inntektene og levevilkårene på mange småbruk.»

Når det gjelder inntektsmålene for jordbruket, uttaler stortingsmeldingen at «støtten må være preget av at formålet er å gi dem som arbeider i jordbruket et trygt og rimelig utkomme, samtidig som forbrukerne sikres viktige jordbruksvarer til rimelige priser.» Det blir videre sett på som et mål å komme fram til en heldigere bruksstruktur. Meldingen sier imidlertid også at «flest mulig av brukene skal bygges ut til selvstendige enheter for å løse både økonomiske og sosiale problemer for en stor del av befolkningen».

En skal ikke her gjøre noe forsøk på å gi en vurdering av målene for jordbruket slik de kommer til uttrykk i Stortingsmelding 60, men bare peke på at enkelte av dem er lite presise. Særlig gjelder dette inntektsmålet. Men også for produksjonsmålene kan en peke på upresise forhold, det hevdes f. eks. at en så stor del av kornbehovet, som «forsvarlig», skal dekkes ved egen produksjon. Videre synes det vanskelig å avgjøre hvorvidt de enkelte mål innbyrdes er konsistente.

3. Virkemidler.

Blant virkemidlene i jordbrukspolitikken i etterkrigsårene står pris- og kraftfôrpolitikken sentralt. Disse virkemidler påvirker særlig jordbrukets inntekter, jordbruksproduksjonens størrelse og sammensetning.

Prisfastsettingen på jordbruksprodukter er i etterkrigsårene skjedd gjennom forhandlinger mellom staten og jordbruket. En viktig forutsetning for å kunne føre en slik selvstendig innenlandsk prispolitikk for jordbruksprodukter har vært at importen av disse produkter er underlagt restriksjoner som f. eks. importforbud og toll.

Pris- og kraftfôrpolitikken er utformet slik at den dels virker inn på jordbrukets samlede inntekter, dels inn på inntektsgrunnlaget for de ulike bruksstørrelser. Blant de viktigste prispolitiske tiltak til å utjamne inntektene mellom de ulike bruksstørrelser og distrikter er fjell- og fjordbygdtillegget for melk, driftstilskudd til mindre melkeprodusenter, prisnedskrivning på kunstgjødsel for de mindre bruk, en rabattordning for kraftfôr som i første rekke kommer de

mindre bruk til gode, potettrygd, korntrygd, fraktutjevningssordninger på melk, kjøtt og flesk, kunstgjødsel og kraftfôr.

De samlede pris- og produksjonstilskudd til produkter og produksjonsmidler i jordbruket utgjorde i 1958/59 omlag 475 mill. kr. Blant pristilskuddene kan det være tilskudd som det kan være meningsforskjell om hvorvidt de skal regnes som tilskudd til jordbruket eller til forbrukerne. Særlig gjelder dette det såkalte grunn-tilskudd til melk og smør. Tilskuddet utgjorde i 1958/59 omlag 175 mill. kr. Regner en dette tilskudd som tilskudd til forbrukerne (dette vil være riktig om jordbruket ved uforandret melkeproduksjon kan kompensere bortfall av tilskuddet gjennom prisøkning) mottok jordbruket i 1958/59 300 mill. i tilskudd. Setter en disse tilskudd i forhold til arbeidsinntektene i jordbruket, uttrykt ved den beregnede totale arbeidsinntekt beregnet av Budsjettnemnda for jordbruket, utgjorde pristilskuddene (grunntilskudd til melk holdt utenfor) omlag 25 prosent av de samlede arbeidsinntekter i jordbruket under ett. For en småbruker derimot, vil sannsynligvis mellom 30 og 40 prosent av arbeidsinntekten fra jordbruket bestå av pristilskudd (grunntilskudd til melk er da også her holdt utenfor). For svært mange småbrukere er imidlertid ikke jordbruk det eneste inntektsgrunnlag. De kan f. eks. ha skogbruk eller fiske som biyrke. Dette tatt i betraktning går det likevel fram at prispolitikken i jordbruket har en tydelig inntektsfordelende funksjon.

Gjennom prispolitikken har myndighetene også lagt forholdene til rette for en utvidet korn dyrking på flatbygdene på Østlandet og i Trøndelag. Kornprisene har gjennom 50-årene ligget på et høyt nivå. Prispolitikken har således vært et middel til å begrense husdyrproduksjonen og til å øke kornproduksjonen i samsvar med målet for produksjonsutviklingen.

4. Produksjon og forbruk.

Selv om de naturgitte forhold i en viss utstrekning bestemmer eller i allfall begrenser valget av produksjonsretningen for jordbruket i Norge, fins det i alminnelighet ganske store muligheter for å tilpasse produksjonen til etterspørselen bare bruket er tilstrekkelig stort. På den andre siden er forbruket, selv om i mindre utstrekning enn før, direkte påvirket av det innenlandske tilbuds sammensetning. Det er således ingen tilfeldighet at Norge har et høyt melkekonsum og at Middelhavslandene dekker en større del av sitt fettbehov ved vegetabiliske oljer. Denne gjensidige påvirkning mellom produksjon og forbruk gjør det naturlig å se på disse i sammenheng.

Utviklingen i matvareforbruket i 1950-årene har vært preget av en fortsatt omlegging fra mel og poteter til frukt, grønnsaker og animalier (inklusive margarin). Samtidig med denne omlegging er kaloriforbruket pr. innbygger gått nedover. Ser vi spesielt på forbruket av norske husdyrprodukter, finner vi en årlig økning i forbru-

ket på omlag 1 prosent pr. år. Dette svarer stort sett til den årlige befolkningsøkning i tiåret.

Produksjonen av husdyrprodukter viser en stigning på omlag 1,5 prosent pr. år i 1950-årene. Dette er således en sterkere stigning enn stigningen i forbruket av norske husdyrprodukter. For produktene kjøtt, flesk og egg har produksjonsmengden stort sett utviklet seg i takt med det innenlandske behov i tiåret. Riktignok har det vært sesongmessige og temporære variasjoner, slik at en har hatt perioder med nettoeksport eller nettoimport.

Melkeproduksjonen, derimot, er steget sterkere enn det innenlandske forbruk av melk og melkeprodukter. Tar en tre-årsgjennomsnitt for årene 1949—51, ble det eksportert 2,6 mill. kg smør og 0,9 mill. kg ost. Omregnet i melk svarer dette til omlag 3 prosent av den totale melkeproduksjon i disse år. I gjennomsnitt for tre-årsperioden 1957—59 var det en eksport på 6,0 mill. kg smør og 7,3 mill. kg ost. Dette svarer til 11 prosent av den totale melkeproduksjon i gjennomsnitt for disse år. Ser en spesielt på det siste år det foreligger oppgaver for — 1959, finner en at eksporten av melk i form av smør og ost er kommet opp i omlag 13 prosent av den totale melkeproduksjon.

I årene framover vil sannsynligvis melkeproduksjonen reise ennå større problemer. Dels skyldes dette en tendens til økende melkeproduksjon, og dels vil avsetningsmulighetene på de nåværende markeder etterhvert bli avstengt. Markedene i Tyskland og Italia vil bli redusert som følge av de 6 kontinentallands felles jordbrukspolitikk, og etter EFTA-avtalen tas det sikte på å avvikle den subsidierte eksport av jordbruksprodukter.

I kornsektoren er det særlig byggproduksjonen som har økt i 1950-årene. Økningen i denne førkornproduksjon har ført til at importen av kullhydratkraftfôr er redusert betydelig i dette tiår. Tendensen i utviklingen tyder på at vi vil være selvdekket med førkorn 5—10 år fram i tiden. Når det derimot gjelder brødkornproduksjonen, er den stadig gått tilbake, noe som bl. a. skyldes at de nåværende sorter trenger for lang veksttid for å oppnå den modningsgrad som er nødvendig for å nytte de moderne høstmaskiner. Men også prisforholdet mellom førkorn og brødkorn har nok virket til nedgang i brødkornproduksjonen. På hagebruksområdet er det skjedd en vesentlig produksjonsøkning, både for grønnsaker og frukt.

Når det gjelder utviklingen i jordbrukets produksjonsressurser og jordbrukets produksjonsstruktur i 50-årene, vil en først få tilfredsstillende oppgaver når resultatene fra den fullstendige jordbrukstelling i 1959 foreligger. De foreløpige resultater fra jordbrukstelling i 1959 tyder på at det fra 1949 har vært en nedgang på omlag 7 prosent i antall bruk med over 5 dekar jordbruksareal, men foreløpig kjenner en ikke til hvorledes nedgangen fordeler seg på de forskjellige størrelsesklasser. For arbeidskraften har en imidlertid brukbare oppgaver, og de viser en reduksjon i arbeidsforbruket i løpet av 10-året på

(Forts. side 15).

Betraktninger omkring målsetningene i norsk jordbrukspolitik

Av cand. oecon. Kjell Salbu

Hovedkrav til jordbrukspolitikken utforming.

La oss tenke oss at det hersket almen og prinsipiell enighet om den ting at jordbruksnæringen, sammenlignet med visse andre næringer, «står i en særstilling» —, og at jordbruksnæringen av den grunn i mindre utstrekning enn disse andre næringer kan vurderes med rene økonomiske mål.

Selv om slik enighet skulle være til stede, ville det neppe være til å unngå at synet på sentrale jordbruksøkonomiske og -politiske spørsmål allikevel ville variere, alt avhengig av hvilken samfunnsgruppe den som vurderer, identifiserer seg sterkest med. Å formulere en alment akseptert og prinsipiell målsetning for jordbrukspolitikken er derfor vanskelig. En mulig fremgangsmåte kan det imidlertid være at man stiller opp visse minstekrav som man — etter beste skjønn — mener at jordbrukspolitikken må tilfredsstille.

Vi vil i så fall anse det for relevant å kreve

1. at de enkelte jordbrukspolitiske målsetninger må være innbyrdes konsistente, og
2. at de enkelte jordbrukspolitiske målsetninger må understøtte og ikke motvirke hovedmålsetningene for den generelle økonomiske og sosiale aktivitet i samfunnet.

Vår nåværende jordbrukspolitik kan, etter vårt skjønn, vanskelig sies å tilfredsstille disse minstekrav.

Vi skal forsøke å belyse dette nærmere.

De enkelte målsetninger.

Foruten en klar sonndring mellom kortsiktige og langsiktige mål for jordbrukspolitikken kan det være hensiktsmessig å gruppere de enkelte jordbrukspolitiske målsetninger i en produksjonsmålsetning, en inntektsmålsetning og en effektivitetsmålsetning. De aktuelle målsetninger er i første rekke formulert i St.meld. nr. 60/1955.

For den jordbrukspolitik som har vært ført etter krigen, kan man vel egentlig ikke si at det har vært formulert en samlende effektivitetsmålsetning som i konkrete hovedkrav angir hva en indre og ytre effektivisering av jordbruksproduksjonen må innebære. Riktignok er det indirekte kommet visse, om enn vage og upresise effektivitetskrav til uttrykk. Eksempelvis er det i visse sammenhenger uttalt ønske om gjennom «effektivisering» å bedre jordbrukets konkurranseevne. På lignende måte har det vært uttalt ønske om «en sterkere mekanisering og annen rasjonalisering», eller man kan finne slagordpregede formuleringer som f. eks. at jordbruksproduktene ikke må bli «... unødige fordyret for

forbrukerne» eller at «... produksjonen må finne sted med rimelige kostnader». Det seneste og kanskje mest klare uttrykk Stortinget har gitt for effektivitetskravet med siktepunktet på strukturrasjonalisering, finnes i Jordloven av 1955. I formålsparagrafen her heter det bl. a. at forholdene skal tilrettelegges slik at jordviddene i landet kan bli nyttet på den måte «som er mest gagnleg for samfunnet og dei som har yrket sitt i jordbruket», og at staten derfor skal hjelpe til med å skaffe jord og beite, eventuelt også skog, til reising av nye bruk og utviding av mindre bruk «... som er store nok til å gi eigaren og huslyden hans trygge og økonomiske kår».

Selv om også målsetningene for produksjon og inntekt bærer preg av upresise og taktisk bestemte formuleringer, skiller allikevel disse målsetninger seg mer klart frem som samlende hovedmålsetninger for jordbrukspolitikken.

Produksjonsmålene kan man vel stort sett si munner ut i ønsket om at norsk jordbruk skal ligge på selvforsyningsgrensen. Man kan muligens si at følgende hovedkonklusjon i St.meld. nr. 60/1955 legger en viss begrensning for dette ønske, idet det her heter at «Jordbruket må ta sikte på å produsere de jordbruksprodukter det er naturlige vilkår for, og så mye som det er ønskelig ut fra samfunnsøkonomisk betraktning, samtidig som det gir den som arbeider i næringen gode økonomiske kår». Men i så fall er det ikke uten videre lett å tolke en annen konklusjon i samme Stortingsmelding, hvor det som støtte for et alminnelig krav om større jordbruksproduksjon bl. a. heter at «... importen er en sterk belastning for valutabudsjettet», og at det ved å øke den innenlandske produksjon vil «... kunne spares valuta».

Inntektsmålene på sin side kan man stort sett si munner ut i et ønske om å gi jordbruksnæringens utøvere «... en jevnbyrdig stilling ved siden av andre næringer» og «... et trygt og rimelig utkomme» — dog med den begrensning at forbrukerne samtidig skal «... sikres viktige jordbruksvarer til rimelige priser».

Det synes således å være grunnlag for den oppfatning at de aktuelle jordbrukspolitiske målsetninger er lite presise i sin utforming. Det synes følgelig vanskelig å avgjøre hvorvidt eller i hvilken utstrekning de enkelte mål måtte være innbyrdes konsistente. Har man eksempelvis ved fastsettelsen av inntektsmålene egentlig hatt mulighet for å avgjøre om disse ville komme i konflikt med målsetningene for produksjon og effektivitet?

De upresise målsetninger har vel igjen bidratt til å vanskeliggjøre reelle drøftelser av hvilke sett av virkemidler som kunne benyttes.

Ved en isolert vurdering av målsetningene i norsk jordbrukspolitikk synes det i det hele tatt vanskelig å avgjøre hvorvidt målene er realistiske og i hvilken utstrekning de måtte være gjennomførbare.

I dag har man imidlertid også muligheter for å vurdere visse målbare virkninger av den førte jordbrukspolitikk. Det synes da berettiget å konstatere at denne politikk reiser en rekke dyptgripende og alvorlige problemer.

De aktuelle jordbruksproblemer.

Med en fellesnevner er jordbrukets hovedproblem stadig et inntektsproblem — eller den konflikt som er skapt mellom den velferdsmessige og effektivitetsmessige utforming av jordbrukspolitikken.inntektsproblemet har igjen sammenheng med hva man kan kalle jordbrukets sysselsetnings- og produktivitetsproblem — eller med et annet ord: småbruksproblemet. Og dette problem kan til syvende og sist sies å bero i at den faste arbeidsstokk på de små bruk ikke kan utnyttes effektivt gjennom hele året, og at skjult undersysselsetning derved oppstår.

Imidlertid blir jordbrukets inntektsproblem stadig forsøkt løst dels ved tilskudd gjennom prisene, dels ved å gi de mindre bruk grunnlag for intensiv produksjon. Og i dag synes det tydelig at denne fremgangsmåte, uten egentlig å ha løst inntektsproblemet, har trukket med seg nye langsigtede problemer av alvorlig karakter, nemlig overproduksjonsproblemer og stigende avsetningsvansker, særlig for melkesektoren. Samtidig synes det nå som om strukturrasjonaliseringen er blitt hemmet.

I den utstrekning vi i dag derfor kan vurdere virkningene av etterkrigstidens jordbrukspolitikk, synes det å være godt grunnlag for den oppfatning at jordbrukspolitikken enkelte målsetninger, så langt disse til tross for upresisitet kan identifiseres, på sentrale punkter er kommet i klar konflikt med hverandre. I hvilken utstrekning dette forhold kan ha brakt jordbruksnæringens utvikling i utakt med den alminnelige økonomiske og sosiale utvikling i samfunnet skulle vi tro fortjener en nærmere analyse.

Om alternative målsetninger.

Hvorledes kan man så rent systematisk gå frem når man skal drøfte mulige løsninger av de sentrale avsetnings- og inntektsproblemer som norsk jordbrukspolitikk i øyeblikket reiser?

Alt avhengig av den synsvinkel man velger å se disse problemer i — taktisk politisk, produksjonsteknisk, rent økonomisk osv. — foreligger det sikkert her mange mulige fremgangsmåter.

En mulighet kan det f. eks. være at man starter med så presist som mulig å fastlegge effektivitets- og inntektsmålene. Velger man så å tilstramme disse mål på en bestemt måte, vil dette

måtte få bestemte konsekvenser for produksjonsmålene og for de virkemidler man vil benytte for å nå disse mål.

En annen mulighet kan det f. eks. være at man starter med så presist som mulig å fastlegge produksjonsmålene. En bestemt tilstramning av disse mål vil nødvendigvis få bestemte konsekvenser for effektivitets- og inntektsmålene og for de virkemidler man vil benytte for å nå disse mål.

Drøftelser etter denne siste linje skulle vi tro rommer mange interessante problemer.

Nettopp med hensyn til produksjonsmålsetningens utforming er det visstnok også at det her i landet hersker størst uenighet mellom landbruksøkonomer og andre. Samtidig som det på landbruksøkonomisk hold nå tilsynelatende er stigende interesse for å forsøke en omvurdering av en rekke av de jordbrukspolitiske virkemidler — f. eks. å erstatte pris- og produksjonstilskudd med kontantbidrag som ikke er avhengig av bestemte produksjoner — synes norske landbruksøkonomer fortsatt lite interessert i en omvurdering av gjeldende produksjonsmål. Det spørsmål kan vel imidlertid reises om en slik innstilling er realistisk.

Som et utgangspunkt må vi vel nå erkjenne at det blir det norske hjemmemarked som skal gi en vesentlig del av avsetningsmulighetene for norsk jordbruksproduksjon. Vi bortser da i første rekke fra de eksportmuligheter som måtte vise seg å være til stede for foredlede jordbruksprodukter fra norsk næringsmiddelindustri.

Erfaring viser imidlertid videre at det i praksis har vært og er en uhyre vanskelig oppgave akkurat å tilpasse vår nåværende jordbruksproduksjon til den innenlandske forbruksutvikling. Resultatet av denne «balansepolitikk» er blitt stadig mer kostbare, kvantitative reguleringsinngrep i importen og på det innenlandske marked. Og spørsmålet hvorvidt en slik omfattende markedsreguleringsvirksomhet egentlig er i produksjonens og forbrukernes interesse, eller om ikke disse reguleringer direkte bidrar til bl. a. å holde vårt forbruk av jordbruksprodukter på et lavere nivå enn hva det ellers ville være, kan vel reises.

Det kan derfor i denne forbindelse kanskje være av interesse å minne om at allerede den komite som forberedte det nye svenske jordbruksprogram av 1947 foreslo at man som mål for omfanget av den innenlandske produksjon som skulle motta offentlig støtte, skulle stille opp en produksjon som tilsvarte ca. 90 prosent av den produksjon som var nødvendig for full selvforsyning. Hvis produksjonen senere tenderte til å overstige denne grense, skulle tiltak iverksettes for igjen å minske den.

Og så sent som i 1959 kan man si å ha fått offisiell bekreftelse på at «100%-selvforsyningslinjen» ikke er noen aktuell målsetning i svensk jordbrukspolitikk. I den tosidige svensk/danske jordbruksavtale under Frihandelskonvensjonen har Sverige således avgitt en erklæring som bl. a. tilkjennegir at Sverige ikke skal ta sikte på noen forøkelse av sin jordbruksproduksjon, og

De små bruk —

det alvorligste problem

i vår jordbrukspolitik i dag

Av cand. oecon. Chr. Selmer-Anderssen

1. Innledning.

Jordbruksproblemene i vårt land har stadig vært oppe til debatt i det siste, ikke minst i forbindelse med diskusjonene om et europeisk frihandelsområde. En har imidlertid en bestemt følelse av at de tiltak som er satt iverk, og de som er foreslått, på langt nær strekker til for å løse de sentrale problemer i vårt jordbruk i dag. Det må nye, radikale og langt mer omfattende tiltak til. Før vi går nærmere inn på dette, er det imidlertid nødvendig å gi en ganske kort skisse av vårt jordbruks stilling i dag.

2. Bruksstrukturen og arbeidskraften.

En mangler ennå oppgaver fra jordbrukstellingen 1959, men for å belyse bruksstrukturen i vårt jordbruk, er det tilstrekkelig med runde tall fra tellingen i 1949.

Foruten 4 400 husdyrhold uten jordbruksareal og 100 000 «bruk» under 2 dekar, finner vi følgende antall bruk fordelt etter størrelsen av jordbruksarealet:

Størrelsesgruppe etter jordbruksarealet:	Antall bruk (avrundet):	Prosent- fordeling:
---	----------------------------	------------------------

Støttebruk {	5—10 dekar	20 000	
	10—20 »	45 000	
	20—100 »	120 000	85
	100—200 »	15 500	11
	Over 200 »	5 200	4
	Over 20 »	140 700	100
	Over 5 »	205 700	

at dansk jordbruk skal få andel i en stigning i konsumet for de varer som berøres av avtalen.

Vi vil ikke uten videre anbefale at norsk jordbrukspolitik bør kopiere det svenske system. Det finnes også andre løsninger, kanskje særlig den britiske, som det kan være mer verdt å ha som forbilde.

Men — i den utstrekning man velger å drøfte de aktuelle norske jordbruksproblemer i lys av nye produksjonsmålsetninger for vårt jordbruk, tror vi det vil være lite realistisk om man overser de svenske erfaringer på dette punkt.

Tallene sier oss klart at det er småbruket som dominerer i norsk jordbruk. Riktignok gir ikke størrelsen av jordbruksarealet noe fullstendig bilde av gårdbrukerens inntektsgrunnlag. Skog, fjellbeiter og inntekt av arbeid utenom bruket kommer i tillegg. Ser en jordbruket som en helhet, er det imidlertid åpenbart at størsteparten av de norske bruk har altfor små arealer til å skaffe brukeren en optimal sysselsetting, samtidig som det ikke er mulig å utnytte effektivt det kapitalutstyr som i dag står til disposisjon for jordbruket. Produksjonsteoretisk kan en si det slik, at for småbruket er arealet en minimumsfaktor som forhindrer en optimal tilpassing mellom jord, arbeid og realkapital og fører til at arbeidskraften blir tilsatt maksimalt til arealet, altså arbeidets grenseproduktivitet er eller nærmer seg null. Også realkapitalens grenseproduktivitet tenderer til å nærme seg null. For jordbruket som helhet er det altså altfor meget arbeidskraft i forhold til jordbruksarealet, samtidig som den sterke oppstyking fører til mye, men som regel lite effektivt utnyttet kapitalutstyr. Det må derfor være helt på det rene at bruksstrukturen her i landet er den største og alvorligste hindring for en rasjonell jordbruksproduksjon.

Den sterke ekspansjon i samfunnet under gjenoppbyggingsperioden etter siste krig, førte til en betydelig frastrømning av arbeidskraft fra jordbruket til andre næringer. Samtidig skjedde det da en omfattende rasjonalisering av jordbruket gjennom økt mekanisering. Dette var i og for seg en ønskelig utvikling. Imidlertid var det i stor utstrekning den leide arbeidskraft ved de større bruk som forlot jordbruket, mens småbruket hadde mindre behov for å rasjonalisere ved å substituere arbeidskraft med maskiner. Resultatet er at det er blitt en stadig større forskjell i lønnsomheten mellom de store og små bruk.

De siste årene er frastrømningen fra jordbruket avtatt betydelig, helt i takt med den generelle konjunkturavslapping.

Det har nok skjedd en viss øking av den gjennomsnittlige bruksstørrelse de siste årene ved sammenslåing av bruk og nedlegging av mindre bruk. Men dette har hittil bare skjedd i lite omfang.

3. Mål og midler i vår jordbrukspolitikk.

De viktigste målsettinger i vår jordbrukspolitikk i dag kan i korthet oppsummeres slik: a) *En produksjonsmålsetting* som tar sikte på at vi skal være selvforsynt med husdyrprodukter, dekke størst mulig del av behovet for grønnsaker, frukt og bær, og størst mulig del av førkornbehovet, b) en *inntektsmålsetting* som går ut på å sikre jordbruksbefolkningen et rimelig utkomme, og c) en *forbruksmålsetting* som tar sikte på en jevnest mulig markedsdekning av jordbruksvarer til rimelige priser.

Naturforholdene tilsier gjennomgående høyere produksjonskostnader for jordbruket i Norge enn i de fleste andre land. Når det derfor er ønskelig med lave forbrukerpriser på de viktigste produktene (f. eks. melk), kan dette bare skje ved at staten subsidierer produksjonen. (Det er da likegyldig om en oppfatter dette som en støtte til produsentene eller til forbrukerne.) Dette er forøvrig ikke noe spesielt for vårt land. Selv USA — verdens rikeste jordbruksland — driver en aktiv jordbrukspolitikk som blant annet går ut på å sikre inntektsgrunnlaget for jordbruksbefolkningen. Både i USA og hos oss har forholdet etter siste krig vært at produktiviteten i jordbruket har økt sterkere enn befolkningstilveksten, slik at prisene på jordbruksprodukter uten spesielle tiltak ville ha vært fallende i forhold til prisene på andre varer.

Bruksstrukturen i vårt land skaper imidlertid spesielle problemer for vår jordbrukspolitikk. Et omfattende system med spesielle tilskott og utjamningsordninger søker å sikre inntektsgrunnlaget for de små bruk. Samtidig søker en ved ulike tiltak å øke inntektsgrunnlaget, f. eks. tiltak som gir muligheter for å øke produksjonen på de nåværende små bruk, videre tiltak for å øke bruksstørrelsen ved tilleggsjord eller skog eller ved sammenslåing av bruk.

Vi er i dag selvforsynt med husdyrprodukter og dessuten har vi et årlig overskott på ca. 200 mill. kg melk som må «reguleres bort». Med den produksjonsstruktur og det pris- og tilskottssystem vi har i dag, må vi regne med at melkeoverskottet vil øke i årene framover. Derved vil også de totale tilskott til melkeproduksjonen øke, fordi den økte melkeproduksjon i første rekke vil komme fra de små bruk som gjennom de spesielle tilskott stimuleres til å øke sin melkeproduksjon.

4. Løsningen av problemet?

Det sentrale i norsk jordbrukspolitikk i dag er å nå fram til større bruksenheter. Dette mål er alle enige om. Det er når det gjelder midlene og mulighetene for å nå dette mål i den nærmeste framtid at problemene melder seg.

Den nye jordloven av 1955 legger forholdene tilrette for en utvidelse eller sammenslåing av bruk. Imidlertid virker vårt nåværende tilskottssystem i høy grad bremsende på en utvikling mot større bruksenheter. I Sverige har en søkt å løse det tilsvarende problem med et helt nytt tilskotts-

system. I prinsippet går dette system ut på at de spesielle tilskott til melkeproduksjonen ved de små bruk utbetales som et fast bidrag til brukeren og ikke pr. liter melk. Ved salg eller leie av et slikt «overgangsbruk» faller da prinsipielt dette bidrag bort. Det er satt en inntektsgrense slik at en bruker f. eks. med arbeide utenom bruket som har en samlet inntekt over en viss grense, ikke får bidrag. Denne ordning fremmer i høy grad en nedlegging eller sammenslåing av bruk, samtidig som den ikke stimulerer til en økt melkeproduksjon ved de små bruk.

Det er nærliggende å spørre hvorfor ikke vi så snart som mulig går over til et liknende system. En er ikke i tvil om at vi før eller senere kommer til å gjøre det, men i dagens situasjon er det neppe forsvarlig. En må være klar over at selv om systemet er enkelt i prinsippet, er det ganske komplisert å gjennomføre i praksis, og i Sverige har det da også ført til mange problemer og tillemplinger.

Et gårdsbruk er både arbeidssted og hjem. I tillegg til dette og de mange andre ikke-økonomiske faktorer som knytter både eieren og sønnen til bruket, har en også det rent økonomiske forhold at bygningene har sin bruksverdi så lenge noen bor der. Skal bruket nedlegges, må husverdien nedskrives til null.

La oss se hva vi må regne med vil skje om systemet var innført hos oss i dag. For et «overgangsbruk» blir det da stor forskjell på bruksverdi og salgsverdi, og den nåværende eier blir mindre villig til å selge. Når han legger opp, blir han boende på bruket og sønnen overtar til meget rimelig takst. Dette oppveier helt de få hundre kronene pr. år som sønnen mister ved at kontantbidraget faller bort. Dessuten får jo faren alderstrygd som er et betydelig større beløp.

Hvilke muligheter har vi da for å få eieren til å selge, eller sønnen til ikke å overta bruket? For det første må staten yte betydelige nedskrivingsbidrag ved nedlegging av bruk. Men det er ikke tilstrekkelig hvis det ikke finnes bedre sysselsettingsmuligheter andre steder. Med den økonomiske aktivitet vi har i samfunnet i dag, må vi regne med et meget strammere arbeidsmarked i de første 5—10 år fordi de store alderskull fra de første etterkrigsårene da kommer inn i ervervslivet. Det blir derfor nødvendig med ganske omfattende sysselsettningstiltak.

En nedlegging av bruk er ikke bare et spørsmål om en omfordeling av arbeidskraften, det er også en nedlegging av et hjem og en virksomhet. Skal en få de som er knyttet til et bruk over i annen virksomhet, er det derfor nødvendig både «å puffe og å dra» dem bort fra bruket. Skal vi oppnå en raskere takt i utviklingen mot et mer rasjonelt jordbruk ved nedlegging og sammenslåing av bruk enn det som skjer i dag, er det derfor bare en veg å gå: Økte sysselsettingsmuligheter i andre næringer og nedskrivingsbidrag ved nedlegging av bruk. Det er også trolig at et kontantbidrag-system, noe i likhet med det svenske, vil kunne øke takten i denne utvikling.

Jordbrukspolitisk alternativ

Studieselskapet Samfunn og Næringsliv:

Jordbruksnæringen under forvandling. Hvorledes skal vi møte fremtiden?

I skriftet «Jordbruksnæringen under forvandling» har en studiegruppe satt seg som mål å analysere den nåværende situasjon i jordbruket og å trekke opp retningslinjer for en alternativ jordbrukspolitikk, og studiegruppen har med dette tatt opp et spørsmål som vel er det mest omtalelige i norsk næringspolitikk.

Studiegruppen anfører at den ut fra sitt prinsipielle syn ikke ser det som noe mål å dyrke opp så og så meget jord eller produsere så og så meget varer. Videre gir den uttrykk for at den heller ikke av beredskapsmessige hensyn vil stille noen bestemte krav til jordbruksproduksjonen. Man må, sier gruppen, ikke ha andre mål for øye enn å gjøre jordbruket lønnsomt. Da vil omfanget av både nydyrking og pro-

duksjon «under marsjen» innstille seg på det riktige nivå.

Hva som hittil har vært holdt for god jus i jordbrukspolitikken, finner man uttrykt i målsettingsavsnittet i St.meld. nr. 60 (1955) om retningslinjer for utvikling av jordbruket. Her heter det at beredskapshensynet gir seg utslag i et ønskemål om høyere produksjon på områder hvor våre forsyninger er avhengig av import, at jordbruket bør dekke landets behov for melk, smør, ost, kjøtt, flesk og egg, og at en så stor del av kornbehovet som forsvarelig bør dekkes ved egen produksjon. Man øyner at det er nokså stor avstand mellom studiegruppens målsetting og den målsetting som gjelder i dag, og man øyner at det tør bli vanskelig å bygge bru mellom to så vidt forskjellige syn i målsettingsspørsmålet.

Hvordan skal man så gå fram for å få skapt den tilsluttede lønnsomheten i jordbruket? Jo, sier gruppen, man avskaffer all intern støtte og

oppretholder den eksterne beskyttelse i den utstrekning det er nødvendig for å skape lønnsomhet ved bruk som produserer 30 000 føreheter pr. år. Så enkelt er det. I dagens situasjon vil gruppen ta sikte på en pris på ca. 40 øre pr. hjemmeavlet førehet, og etter dette vil arbeidsinntekten ved gruppens «normbruk» komme til å ligge på ca. 12 000 kroner pr. år, hvilket tilsvarer gjennomsnittsinntekten for mannlige industriarbeidere. Med en inntekt på nivå med industriarbeiderinntekten mener studiegruppen at kravet til lønnsomhet vil være oppfylt.

I og for seg mener studiegruppen at all støtte eller beskyttelse, ekstern så vel som intern, er en uting, men gruppen mener at ekstern beskyttelse for tiden må aksepteres. Det pekes på at i dag blir det i alle land ytt støtte til jordbruket, og gruppen mener at det ikke kan komme på tale å frigi importen fra land hvor prisene ikke er basert på de reelle produksjonskostnader. Gruppen mener imidlertid at jordbruket i hvert av landene i frihandelsforbundet vil bli stående under et press om å frigi importen, og som et resultat av dette press må man regne med at frihandelen etter hvert også vil omfatte jordbruksvarer.

En av våre stortingsmenn har i et intervju etterlyst en vurdering av resultat av studiegruppens forslag. Han må ha lest skriftet nokså overfladisk. I hvert fall kan han ikke ha festet seg ved skriftets tabell 9 som, i grove trekk, illustrerer i hvilken lei utviklingen vil gå.

Bærekraftig/økonomisk selvstendig ved:

Bruksstørrelse	Antall bruk	Nydyrking	Sammen-slåing	Skogsdrift	Sum	Ut av jordbruksproduksjonen	Reduksjon i bruksenheter
20—50 da.	80 000	—	21 000	8 000	29 000	51 000	65 000
50—100 da.	40 000	20 000	15 000	5 000	40 000	—	5 000
Over 100 da.	20 000	—	—	—	20 000	—	—
	140 000	20 000	36 000	13 000	89 000	51 000	70 000

Resultatet vil, etter studiegruppens oppfatning, bli at brukene under 20 dekar stort sett lever videre som nå, fordi det her gjelder støttebruk hvor eierne i alle tilfelle tar sine hovedinntekter fra andre næringer. I gruppen 20—100 dekar er det 13 000 bruk som vil overleve, og at de overlever kan de takke inntektene fra skogen for. Resten,

70 000 bruk, eller halvparten av alle bruk over 20 dekar, vil opphøre å eksistere som selvstendige bruksenheter, enten gjennom nedleggelse eller sammenslåing. Hel nedleggelse er en skjebne som vil komme 51 000 bruk til del.

Resultat og resultat, fru Blom. Man spør hva med arbeidskraften på de bruk som skal opphøre å ek-

sistere? Hva med brukernes familie? Studiegruppens svar er at denne arbeidskraft i hvert fall ikke må settes inn ved de bruk som er bærekraftige. «Normbruket» på 30 000 føreheter skal være enmannsbedrifter. Om eksempelvis 2 arbeidere syssettes på disse bruk vil arbeidsinntekten pr. arbeider eller familie gå ned til 6 000 kroner pr. år, og

en vil i tilfelle ikke ha oppnådd noe med strukturrasjonaliseringen.

I det hele tatt mener studiegruppen at arbeidskraftssituasjonen representerer kjernen i vårt jordbruksproblem. Våre jordreserver er ikke store nok og ligger dessuten ikke slik til at hver jordbruker kan få et bruk av rasjonell størrelse. Og selv om det var jord nok, ville jorddyrkingen skape et uløselig avsetningsproblem, ja, avsetningsproblemet er der allerede fordi metningspunktet nå er nådd for etterspørselen etter flere jordbruksvarer. Arbeidskraften på de ikke-bærekraftige bruk må derfor enten bli omplassert eller gitt en «sosialstøtte» som kan ha form av en offentlig pensjon eller en engangsutbetaling ved salg eller nedleggelse av bruket. Selvsagt, sier gruppen, må «sosialstøtten» være behovsprøvet. Mange av de som rammes av omstillingsprosessen vil ikke ha noe behov for «sosialstøtte». Til denne gruppen regnes ung arbeidskraft som menes å ha særlig lett for å omstille seg til andre yrker.

Studiegruppen understreker at «sosialstøtten» ikke må oppfattes som noen trygdeunderstøttelse eller forsorg. Støtten er fra studiegruppens side ment som en rimelig og berettiget *erstatning* fra samfunnets side overfor den befolkningsgruppe som her blir rammet med det samme samfunns politikk.

Studiegruppens hovedhensikt med skriftet synes å være å få jordbrukspolitikken satt under debatt, og å få tilført nye og, etter gruppens oppfatning, verdifulle idéer eller synspunkter til denne debatt.

At det blir debatt er noe jeg ikke tviler på, men jeg er redd for at det ikke vil komme noe positivt ut av den debatt som skriftet måtte gi støtet til. Til det er forslagene for upresise og konklusjonene bygget opp på for overfladiske betraktninger. Særlig gjelder dette de konklusjonene som gruppen har trukket angående virkningen av de tiltak som foreslås.

Så upresist som forslagene er utformet er man helt i villrede om hva gruppen har ment når det gjelder viktige spørsmål som f. eks. spørsmålene om hvilke kriterier som skal forlanges for tildeling av «sosialstøtte», om «pensjonene» skal være av størrelsesordenen 10 kroner, 100 kroner eller 200 kroner pr. måned, og om «utløsningserstatningen» skal

skje etter takst eller på grunnlag av andre kriterier.

Videre er det nokså uklart hva gruppen har ment om mulighetene for ekspansjon i en så viktig næring som industrien. Forutsetningen synes å være at ekspansjonen i industrien vil bli høy nok til å absorbere det vesentligste av den arbeidskraft som skal frigjøres i jordbruket, og gruppen synes å mene at det eneste som hindrer overgangen fra jordbruk til industri er det etter forholdene høye inntektsnivå i jordbruket. Dette er en av de påstander man uvilkårlig stusser ved — så meget mer som gruppen jo tar utgangspunkt i at inntektene er uforholdsmessig lave i vårt jordbruk. Personlig vil jeg tro at tregheten i overflyttingene mer skyldes andre forhold som f. eks. boligforholdene, og den ensidige vekt som gruppen har lagt på inntektsforholdene er noe man bare kan undres over.

Studiegruppen har ofret en nokså bred plass til behandlingen av spørsmålet om hvordan distriktsproblemerne skal mestres når de næringsfattigste distrikters jordbruk i stor utstrekning skal legges ned. Som ventelig kan være vil den satse på utbygging av industri i distriktene, men alt som smaker av særtiltak blir avvist som en utidighet, og til spørsmålet om hva man ellers skal gjøre blir gruppen nærmest stående uten svar. I skriftet gis det riktignok en ordrik omtale av yrkesutdanningens betydning, men gruppen sier ikke noe om hvordan pariakasten skal finansiere sin utdanning, og som den selv bemerker, vil folk med yrkesutdanning forsvinne fra distriktene dersom det ikke skapes nye arbeidsplasser i takt med den økte tilgang på yrkesutdannede folk. En oppfatning som gruppen trolig vil være nokså alene om, er at skogbruk, jakt og ferskvannsfiske skal kunne absorbere adskillige tusen av den arbeidskraft som frigjøres i jordbruket. Vel, sysselsettes kan de kanskje, men gruppens krav er jo lønnsom sysselsetting, og det er bemerkelsesverdig at gruppen ikke tar det så nøye med lønnsomhetsprinsippet når den skal plasere folk fra det ulønnsomme jordbruket.

Alt i alt sitter jeg med det inntrykk at studiegruppens jordbrukspolitiske retningslinjer er preget mer av ønsketenkning enn av realisme, men at dens problemstilling og analyse av situasjonen står saklig sterkt.

Jeg er således helt enig med studiegruppen i at vår jordbrukspolitikk i alt for høy grad har vært preget av ønsket om å maksimalisere den totale jordbruksproduksjon og at spørsmålet om lønnsomhet i produksjonen har vært ofret for liten oppmerksomhet.

Jeg vil også stille spørsmålet om ikke resonnementet bak den nåværende beredskapspolitikk er blitt distansert av utviklingen. I våpenteknikken og i den maktpolitiske konstellasjonen er det trass i alt skjedd en del endringer i de senere årene, og under en tredje verdenskrig tror jeg nok vi vil bli mer opptatt av problemet om hvordan vi skal overleve enn av problemet om hvordan vi skal skaffe oss egget til frokost eller fløten til kaffen.

Skriftet har et avslutningskapittel som er kalt «Den frie jordbruker». Det kapitlet burde studiegruppen avgjort ha sløffet.

Vel nok kan den tilby større frihet for 70 000 jordbrukere til å forlate sine bruk, men jeg tror nok at dette er en frihet som de fleste jordbrukere vil betakke seg for.

Rolf Thodesen.

Statistikermøte i Helsinki

Statistiska Samfundet i Finland er nå i full gang med forberedelsene til det nordiske statistikermøte som skal holdes i Helsinki i dagene 11.—13. august i år.

Møteprogrammet ser slik ut:

1. Oversikter over statistikkens utvikling i de nordiske land siden 1954. (Avdelningschef Olavi Niitamo, Finland, direktør Petter Jakob Bjerre, Norge, øverdirektør Ingvar Ohlsson, Sverige, og en dansk foredragsholder.)
2. Statistisk teori og statistikkproduksjonen. (Svensk foredragsholder.)
3. Den offisielle statistikk som grunnlag for samfunnsvitenskapelig forskning. (Professor i nasjonaløkonomi Gösta Mickwitz, Finland, og en ennå ikke utsett representant for sosiologien.)
4. Statistikken som redskap for den økonomiske politikk. (Dansk foredragsholder.)
5. Elektroniske maskiner i statistikkproduksjonen. (Byråsjef Svein Nordbotten, Norge.)

Leon Walras

(1834–1910)

Av cand. oecon. Kåre Amundsen

L. Walras (født i Evreux i Frankrike) hadde fra først av tenkt å bli ingeniør. Han avbrøt ganske snart dette studiet og gikk så over til å studere litteratur. Men noen eksamen i dette fag kom han ikke til å ta, og etter oppfordring fra faren, som var økonom, lovet han i 1858, 24 år gammel, å gå alvorlig inn for den sosialøkonomiske vitenskapen i stedet.

Walras kom heller ikke til å ta noen grad i økonomi, og ved siden av sine økonomiske studier som han drev sammen med sin far, hadde han mange forskjellige jobber. Han drev mye med journalistikk og var også en tid ansatt i bankvesenet. På denne måten kom han i nær kontakt med forretningsverdenen.

Fordi han ikke hadde noen akademisk grad å vise til, hadde Walras vanskelig for å få noen lærerstilling i Frankrike. I 1860 hadde han imidlertid deltatt på en skattekongress i Lausanne i Sveits, og her hadde han gjort seg bemerket med skarpe innlegg. Da det så i 1870 var blitt opprettet et nytt professorat i økonomi ved universitetet i Lausanne, fikk Walras tilbud om å bekle denne stillingen. Han var da blitt 36 år og tok imot tilbudet med stor glede. Fra nå av kunne han få gå inn for sin vitenskap.

Walras flyttet nå for godt fra Frankrike. I 1892 trakk han seg delvis bort fra sin daglige professorgjerning, men han fortsatte med vitenskapelig arbeide helt til sin død i 1910.

Ved siden av de vitenskapelige systemene, holdt Walras stadig kontakt med næringslivet, og han var bl. a. konsulent for et stort sveitsisk forsikringsselskap.

*

Walras er den økonom før vår tid som mest konsekvent har benyttet *matematikk* i rene teoretiske økonomiske analyser. Han var også den første til å innføre den *generelle likevektsanalysen* i økonomien, i motsetning til den *partielle likevektsanalysen* som engelsktalende økonomer på denne tiden drev på med. Samtidig, men uavhengig av S. Jevons og K. Menger, grunnla Walras også den *subjektive verdilæren*.

Walras var en varm tilhenger av å benytte matematikk i sosialøkonomien. I denne forbindelse hylder han A. Cournot som han hevder var en pioner på dette området.

Overfor kolleger i engelsktalende land var Walras bitter hele sitt liv. Dette skyldtes den lille interesse som disse viste for hans arbeider.

Walras forsøkte bl. a. å få oversatt sitt hovedverk «*Elements d'economie politique pure*» til engelsk uten at det lyktes. I 1885 fikk han f. eks. til svar fra en engelsk forlegger «at det ville være vanskelig å få engelsktalende folk til å lese fremmede bøker, samme hvor gode de måtte være». Først i 1954 blir hans «*Elements*

....» oversatt til engelsk. Tidligere hadde det bare vært endel småskrifter som var blitt oversatt. I italiensk- og tysktalende land hadde man derimot bedre kjennskap til Walras' arbeider.

Ut imot slutten av det nittende århundret fikk imidlertid Walras en lederstilling blant økonomer som benyttet den matematiske metode. Dette skyldtes ikke minst Jevons anerkjennelse av Walras arbeider.

*

La oss se litt på Walras' generelle likevektsanalyse. Her rendyrker han frikonkurransetilfellet, og han forutsetter at de enkelte individene maksimerer sine individuelle nytter under tilpasningen, og at Say's lov gjelder i markedet. Alle tilbudsfunksjoner forutsetter han er stigende, og etterspørselsfunksjonene synkende. Nytteten tenker han seg er direkte målbar (kardinal nytte).

I et byttemarked har vi nå n personer som, før byttet skjer, er i besittelse av visse mengder av ialt m ulike varesorter. (Her kan vi tenke oss at pengene er en av varesortene.) Det gjelder nå å få bestemt de ukjente størrelsene, *mengden* av hver vare som hver person har *etter byttet*, og *prisene* på disse varene i markedet. Vi tenker oss altså at den totale mengden av de ulike varene A, B, ..., M er gitt, og at nyttefunksjonene for de enkelte individene er gitt.

I dette markedet har vi nå $n \cdot m + m + 1$ ukjente størrelser. (n personer, m varesorter og $m + 1$ varepriser, idet prisen på penger settes lik 1.) Etter den subjektive verdilæren vil byttet nå foregå slik at det blir en tilpasning der de veiede grensenytter av varene er like. Dvs. at for hvert individ gjelder det i likevektssituasjonen at

$$u_a : u_b : \dots : u_m = p_a : p_e : \dots : p_m$$

I alt for alle individene får vi her $n(m + 1)$ likninger.

Verdien av de kjøpte og solgte varekvanta skal nå etter forutsetningene være like for hvert individ. Dette gir oss n likninger.

Tilslutt får vi $m + 1$ likninger fra forutsetningen om at det skal være likhet mellom de tilførte og omsatte varemengdene i markedet.

Tilsammen har vi nå $n \cdot m + m + 1$ likninger til bestemmelse av $n \cdot m + m + 1$ ukjente størrelser, og får således et determinert system der priser og omsatt kvanta blir bestemt under forutsetning av en bestemt gitt pengemengde.

Walras var selvfølgelig klar over at den likevektsanalysen han foretok, ikke kunne passe helt for en praktisk økonomi. Men han mente derimot at han ved likevektsanalysen hadde fått frem *grunnprinsippene* hvorunder en bytteøkonomi funksjonerte.

Walras gjennomfører nå en tilsvarende statistisk likevektsanalyse på produksjonssiden i økonomien, og får på denne måten benyttet *grenseproduktivitetstheorien* i fordelingslæren.

En produksjonsfaktors bidrag til produksjonen vil driftsherren måle ved dens grenseproduktivitet. Driftsherren vil ved sin profittmaksimering tilsette en produksjonsfaktor så lenge som denne gir et større tillegg til produksjonsverdien enn hva han må betale for den.

Walras ser på de enkelte produsentene som *kvantums-tilpassere*. Om vi nå har n produsenter i et marked som kan benytte m produksjonsfaktorer med hver sine m priser, så får vi tilsammen $n \cdot m + m$ ukjente størrelser vi må bestemme. De enkelte produsentene vil etter forutsetningene om profittmaksimering tilpasse produksjonsfaktorene slik at de veiede grenseproduktivitetene er like. Dvs.

$$g_a : g_b : \dots : g_m = q_a : q_b : \dots : q_m$$

Dette gir i alt $n(m+1)$ likninger. Videre har vi etter forutsetningene, at for hver produsent skal de samlede utgifter til produksjonen være lik inntekten ved salget av de ferdige produktene. Her får vi n likninger. Mengden av produksjonsfaktorene tenkes gitt. Summen av de kjøpte mengdene av produksjonsfaktorene skal så være lik den samlede mengde av produksjonsfaktorene. Dette gir ialt m likninger.

Tilsammen får vi således et determinert system med $n \cdot m + m$ likninger til bestemmelse av $n \cdot m + m$ ukjente størrelser. Blant produksjonsfaktorene regner Walras f. eks. her med *lånepenge*. Lånerenten, som er prisen på produksjonsfaktoren *lånepenge*, vil nå i likevekts-situasjonen være lik *kapitalens grenseproduktivitet*.

Det kan rettes mange innvendinger mot grenseproduktivitetsprinsippet som *forklaring* av fordelingsproblemet. Bl. a. blir det hevdet at det er urealistisk å forutsette et atomistisk marked under prisdannelsen for produksjonsfaktorene, og videre fremheves det at det er manglende mobilitet og teknisk delbarhet hos produksjonsfaktorene. Dette er selvfølgelig riktig, og det er heller ikke noen grenseproduktivitetsteoretiker som regner med at en tilpasning som foregår som ovenfor, skulle skje helt i praksis. Derimot skulle denne likevektsanalysen, slik som i det generelle byttetilfellet, vise grunnprinsippene for den økonomiske virksomheten i et frikonkurransesamfunn.

Fra *sosialistisk hold* ble det tidlig tatt sterkt avstand både fra den subjektive grenseverdlæren og grenseproduktivitetstheorien slik som disse ble benyttet i økonomiske analyser. Særlig var det grenseproduktivitetstheorien med den synkende grenseproduktiviteten som hindret arbeiderne i å få hevet sine lønninger, som ble sterkt kritisert. Denne negative holdningen til disse lærene førte også til at sosialistiske økonomer forkastet helt det nye verktøyet som de matematiske økonomene hadde ført inn i økonomien.

Først i den senere tid, i våre dager, er disse forholdene blitt forandret.

I Walras' likevektsystem inngår pengene (mynt og sedler) som en vare på samme måte som andre varer i markedet. Prisen på pengene vil etter den subjektive verdilæren som Walras forfekter, synke direkte med

økningen i pengemengden. Walras regner med at folk har synkende nytte av en stigende pengemengde i et statistisk tilfelle der alle andre varemengder kan tenkes gitt. Ellers forutsetter han at ønsket kassebeholdning er konstant. En videre *dynamisk* analyse i sitt modellsamfunn foretar ikke Walras på noen felter.

Det er Walras' store fortjeneste å ha innført den generelle statistiske likevektsanalysen i økonomien. Denne lider selvfølgelig av mangler om den skulle benyttes til løsning av praktiske problemer i økonomien. Dette var også Walras fullt oppmerksom på selv, og han mente at den analysen han hadde foretatt bare skulle vise grunnprinsippene hvorunder økonomien virker.

De analysene han foretok har virket inspirerende på senere økonomer. På mange felter av økonomien i dag kan vi således finne at arbeidene direkte bygger på ideer som Walras mer eller mindre klart hadde kommet med i sine likevektsanalyser.

*

Leon Walras' viktigste økonomiske arbeider er: *Elements d'economie politique pure*, 2 bind, 1874 og 1877. Senere har det kommet flere utgaver, den fjerde i 1900.

Theorie de la Monnaie, 1886.

Études d'economie sociale, 2 bind, 1896.

Études d'economie politique, appliquée, 1898.

Ved å tegne

livsforsikring med familietillegg

kan De trygge familien med et beløp som virkelig monner mot et overkommelig utlegg til premie.

Eksempelvis kan en 28-årig økonom som nylig har giftet seg — eller som er klar over at det nu er på tide å gjøre det — for en årlig premie på kr. 385,— få en forsikring på kr. 10 000,— som utbetales ved hans 70. år eller tidligere død, med familietillegg som sikrer utbetaling av det femdobbelte beløp — kr. 50 000,— — ved død i de første 20 år.

Ved død innen 1. januar 1965 garanterer Norske Liv dessuten et tillegg som i dette tilfelle utgjør 15%, slik at den samlede utbetaling ved død før 1. januar 1965 blir kr. 57 500,—.

NORSKE LIV
Stiftet 1844

Sider av norsk

omlag 27 prosent. Når en slik omlegging har funnet sted, skyldes dette bl. a. utviklingen i de relative priser på produksjonsmidlene og utviklingen i mekaniseringsmulighetene i jordbruket gjennom nye maskiner og ny teknikk. Nasjonalregnskapsoppgavene bl. a. viser at det gjennom første halvdel av 50-årene fant sted en sterk øking i investeringene i maskiner i jordbruket. Regnet i faste priser lå investeringene i maskiner 110 prosent høyere i 1955 enn i 1949. Investeringene i faste anlegg har stort sett vært uforandret fra år til år gjennom 1950-årene. Selv om det ble foretatt store investeringer i jordbruket i denne periode, utgjorde investeringene i jordbruket en lavere andel (6,5 prosent) av de samlede investeringer enn før krigen (7,7 prosent).

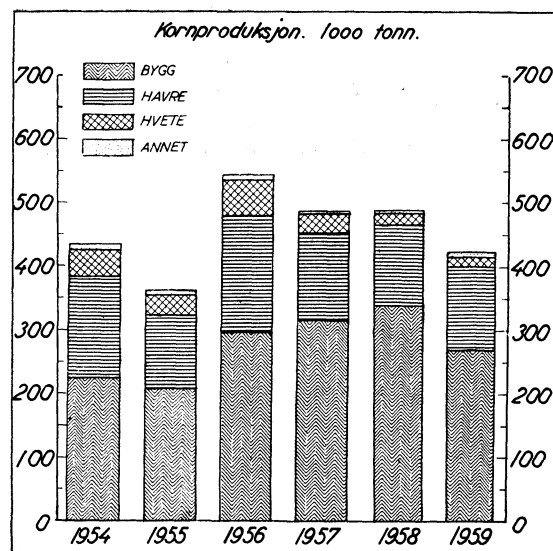
Kunstgjødselforbruket pr. dekar jordbruksareal viste fortsatt stigning — omlag 55 prosent — gjennom 1950-årene. Kraftforbruket viste også stigning. I 1958/59 lå det samlede forbruk på 850 mill. kg mot 685 mill. kg i 1949/50.

5. Inntekt.

Fra før krigen og gjennom de første etterkrigsår skjedde det prosentvis en sterkere inntektsøkning pr. årsverk i jordbruket enn i f. eks. industri. En må imidlertid huske at inntektsnivået lå svært lavt i jordbruket før krigen. Blant årsakene til denne sterke inntektsøkning pr. årsverk, var den sterkere stigning i prisen på jordbruksprodukter i dette tidsrom sammenliknet med prisstigningen på andre produkter, substitusjonsvirkningen (utviklingen i de relative priser for produksjonsmidlene — arbeidskraft og maskiner) og effektivitetsstigningen.

Inntektsutviklingen i 1950-årene i jordbruket sett under ett kan bl. a. belyses på grunnlag av materiale fra Budsjettnemnda for jordbruket. Stiller vi sammen den beregnede totale arbeidsinntekt og de beregnede årsverk etter Budsjettnemnda for jordbruket, finner vi en økning på 65 prosent i beregnet arbeidsinntekt pr. beregnet årsverk fra tre-årgjennomsnittet 1949/50 — 1951/52 og til tre-årgjennomsnittet 1956/57 — 1958/59. Til sammenlikning kan nevnes at industriarbeiderlønningene i samme tidsrom gikk opp med 64 prosent. Etter dette materiale å dømme, har således den prosentvise inntektsstigning i jordbruk og industri omtrent vært den samme i denne perioden. Denne sammenlikning sier derimot ikke noe om forholdet mellom inntektsnivået i jordbruk og industri, et spørsmål som er langt mer komplisert.

Ved en vurdering av inntektsutviklingen innenfor de enkelte bruksstørrelser i jordbruket, har en ikke noe materiale å bygge på, som gir en total oversikt for jordbruket. Materialet fra Landbruksøkonomisk Institutt's driftsgranskninger i jordbruket viser imidlertid en sterkere inntektsstigning for de større bruk enn for de mindre bruk gjennom 1950-årene. Dette trass i at prispolitikken har tatt sikte på å heve inntekten forholdsvis mer på de mindre bruk.

(Gjengitt fra Økonomisk utsyn over året 1959)

6. Hvilke problemer reiser norsk jordbruk?

En viktig årsak til inntektsproblemet i norsk jordbruk er de mange, små bruksenheter. Hele 84 prosent av brukene med over 5 dekar jordbruksareal var i 1949 under 75 dekar. Arbeidsinnsatsen til brukere og ektefeller utgjorde videre i 1956 to tredjeparter av den samlede arbeidsinnsats.

Denne lokalisering av en forholdsvis fast arbeidsstokk til de mange små bruk, fører til et misforhold mellom areal og arbeidskraft. Disse brukene gir således ikke plass for produktiv utnyttning av produksjonsressursene. Inntektsproblemet i jordbruket er således i stor utstrekning et sysselsettings- og produktivitetsproblem.

Linjen i jordbrukspolitikken i 1950-årene har vært å gi småbrukerne en minsteinntekt, dels gjennom pristilskuddene, dels gjennom å gi grunnlag for en intensiv produksjon ved de små bruk. Problemet på lengre sikt er at denne linje i politikken for det første fører til stigende avsetningsvansker — særlig for melk. For det annet virker linjen i politikken sannsynligvis hemmende på rasjonaliseringen av bruksstrukturen i jordbruket.

Medarbeidere i dette nummer

Kjell Salbu (c.o. 1953), konsulent i Opplysningskomiteen for jordbruksøkonomiske spørsmål.

Chr. Selmer-Anderssen (c.o. 1951), forskningsstipendiat ved Norges Landbrukskøleskole.

Kjell Svendsen (c.o. 1954), førstesekretær.

Rolf Thodesen (c.o. 1946), konsulent i Industridepartementet.

HAR DU LEST?

Skipsfartens fremtid

I en artikkel om «Skipsfartens fremtidsmuligheter» i Norwegian Shipping News, nr. 1/1960, behandler direktør *Kaare Petersen* enkelte av de hovedproblemer som skipsfarten vil stå overfor i det kommende tiår. Forfatteren mener at det vil finne sted en omlegging når det gjelder finansieringsformene: mer langsiktige lån med sterkere vekt på et noe nær «livsvarig» samarbeid mellom reder og befrakter. Spekulasjonsbetonte forretninger vil være forbeholdt storrederne. Rederivirksomhet vil i fremtiden med andre ord få et mer rutinemessig administrativt preg.

I Samtiden, nr. 2/1960, skriver direktør *Knut Getz Wold* om «Norge i 60-årenes verdensøkonomi». Artikkelen behandler blant annet konjunkturtilbakeslagene, vekst-, kapital- og markedsproblemer, produksjonskappløpet mellom USA og Sovjetsamveldet, de økonomiske organisasjonene og deres betydning, fluktuationene i råvareprisene og deres konsekvenser for de råvareproduserende land, de økonomisk underutviklede lands kapitalbehov, Norge og EFTA, interne «tilbakeliggende områder» i Norge (jordbruk, fiske), osv. Til slutt oppsummeres en rekke viktige forutsetninger for fortsatt økonomisk vekst her i landet.

Norge i 1960-årene

Kraftutbyggingen

I Teknisk Ukeblad, nr. 7/1960, skriver direktør *Halvard Roald* om «Finansieringen av vår kraftutbygging». Forfatteren omtaler de forskjellige finansieringsformer som har vært anvendt eller som kan tenkes å komme til anvendelse. Videre gis en tallmessig oversikt over omfanget av kraftutbyggingen hittil, og planene for framtiden trekkes opp.

Fic. lic. *Ulrich Herz* skriver i Svensk Sparbanks Tidskrift, nr. 1/1960, om «Konjunkturväxlingarnas psykologi». Forfatteren spør om det finnes noen menneskelige faktorer, noen spesielle «psykologiske mekanismer», som forårsaker konjunkturvekslingene eller som bidrar til at mer tilfeldige oppsving eller tilbakeslag i enkelte produksjonssektorer brer seg til hele næringslivet. Etter å ha gjennomgått det psykologiske register, illustrert med eksempler, konkluderer forfatteren med at slike «psykologiske mekanismer» i dag spiller liten eller ingen rolle i konjunkturforløpet.

Psykologi og konjunkturer

Slutt på det tyske mirakel?

I en artikkel med overskriften «End of the German Miracle?» i Economist, 20. februar 1960, blir det hevdet at det som i etterkrigstiden har vært kalt «det tyske mirakel» nå står overfor en brå avslutning. En rekke forhold vil bidra til at ekspansjonstakten i den vesttyske økonomi i tiden framover vil bli vesentlig svakere enn hittil: sterk nedgang i tilstrømningen av flyktninger fra østsonen, små årskull etter krigens slutt, det høyeste maksimum av full sysselsetting er nådd, kommende lønnskrav, etterspørselspress, stigende levekostnader, nye trekk i utenriksøkonomien, endring i rentebildet etc. Artikkelen analyserer den aktuelle økonomiske situasjon i Vest-Tyskland og konkluderer med at det kreves ganske omfattende restriktive tiltak, men det understrekes at disse ikke ensidig må iverksettes på det pengepolitiske felt.

Sammerjabb

i tilknytning

til studiet

Teori og praksis er ofte to forskjellige ting, så også for sosialøkonomer. På det yrkesrettledningsmøte som Sosialøkonomisk Samfunn arrangerte i februar ble det hevdet at vi på langt nær var kvalifisert til en stilling fordi om vi hadde embedseksamen.

Hvorfor går ikke Samfunnet og myndighetene sammen om en ordning slik at studentene kan få litt faglig praksis i sommerferiene, og på den måten gjøre oss bedre kvalifisert når vi en gang tar eksamen?

Statistisk Sentralbyrå har jo allerede etablert en ordning. Selv om de er mest interessert i studenter med eksamen fra 1. avdeling, og helst ser at de blir lenger enn to sommarmåneder, så er det et prisverdig tiltak.

Ved flere høve er det blitt slått til lyd for et seminar i administrasjon ved Universitetet for de akademikere som senere skal inn i offentlige stillinger. Kunne ikke Samfunnet ta kontakt med administrasjonen med tanke på å få istand en ordning hvor økonomene kan få litt praksis og samtidig innsikt i offentlig administrasjon i studietiden? Det er også verdt å ta kontakt med rasjonaliseringsfirma og liknende, kanskje de også kan være interessert i en slik ordning.

En betingelse må stilles fra studentenes side hvis en slik ordning skal ha noen hensikt: det må være en jobb hvor en kan få bruk for sine kunnskaper, jobb som kontorbud er en ikke interessert i.

A. S.

Månedens begivenheter

Onsdag 3. februar arrangerte Sosialøkonomisk Samfunn et yrkesrettledningsmøte for studentene i Frederiksgate. Thomas Schiøtz fra Byrået og Thor Volden fra Industri-konsulent A.S, orienterte om arbeidsplassene sine, hva de drev med og hvilke muligheter de hadde. Dessuten var Egil Bakke der og orienterte om Samfunnet. Huskomiteen, med assistanse av Frederiksgates studiner, serverte kaffe og kringle for de 50 studentene som hadde funnet veien til Store seminarrom.

Det var et virkelig utmerket tiltak, god propaganda for Samfunnet og nyttig hjelp for oss studenter. Den eneste tingen vi fant å henge oss i, var at arrangørene hadde undervurdert studentenes kaffe- og kunnskapstørst. De hadde skaffet 35 kopper og tilsvarende kaffe, mens det altså var behov for 48 kopper kaffe pluss en liten påtår til hver. En annen ting er at seminarrommet ikke er helt ideelt for slike sammenkomster. Vi blir sittende i en enorm hesteko uten kontakt med andre enn han du tilfeldigvis er havnet ved siden av. Jeg vet ikke om det er teknisk mulig, men kunne ikke huskomiteen til neste gang prø-

ve seg fram med en eller annen form for ommøblering så folk satt mer samlet.

For en neste gang blir det vel, det store frammøtet sist viste at det er grunn til å følge opp. La oss få høre folk fra Finansdepartementet, fra Norges Bank, fra en internasjonal organisasjon, for å nevne noen av de mest nærliggende yrkene.

*

Som leserne av studentspalten vil vite, er det nylig blitt stiftet en ny forening, nemlig Historisk-økonomisk Selskab. Selskabet har i disse dager gitt ut det første skriftet sitt, som er et systematisk register over Stimulator fra 1947 til 1957. Vi har lenge savnet et slikt register, og vil gjerne få ønske Selskabet til lykke med den vellykkete starten.

Skriftet er til salgs på biblioteket for kr. 2,—.

*

Skuddårsfesten den 27. februar ble svært så vellykket. Det er almen enighet blant deltakerne om ikke å gå i detaljer, men vi kan røpe at maten var god, talene korte, dansen livlig og ølet rikelig. Vel blåst, huskomité!

Jordbrukets tilpasningsproblemer ...

ville løses riktigst ved å la de enkelte brukere fritt disponere jorden som de ville, enten til skogbruk- eller jordbruksdrift. Men i denne sammenheng er det selvsagt av vesentlig betydning at reglene for de forskjellige støttetiltak er avpasset slik at de kan bidra til å fremme en utvikling som både samfunnsøkonomisk og privatøkonomisk er den beste på lengre sikt. I denne sammenheng har jeg lyst til å nevne at vi her

står overfor økonomiske kalkyleproblemer av veldig stor teoretisk og praktisk interesse.

— Er det stor forskjell mellom norsk jordbrukspolitikk og jordbrukspolitikken i andre land som De har studert?

— Når det gjelder de fundamentale problemer er det nesten forbausende å se hvor like forholdene er. Men selvsagt er det stor forskjell i den institusjonelle oppbygning og måten å vurdere

problemene på. Og jeg tror nok jeg vil si at vi i de nordiske land ikke står tilbake for de sydlige land når det gjelder forståelsen av de virkemidler som brukes og som bør bli brukt. Det er klart at alle de internasjonale konsultasjoner som i de senere årene har funnet sted om disse problemene har virket gjensidig opplysende og stimulerende. Det er ennå langt fram til noen virkelig samordning av de nasjonale jordbrukspolitikker, men vi vil i løpet av de første årene få det første praktiske eksempel på en slik samordning, nemlig innenfor de 6. Det er interessant å konstatere at i det prinsipielle opplegg til felles landbrukspolitikk som Den Europeiske Kommisjon nå har lagt fram, er det lagt sterk vekt på strukturproblemene. Jeg tror ikke jeg tar feil når jeg hevder at dette i stor utstrekning er påvirket av de diskusjoner vi har hatt i OEEC, og hvor ikke minst en del av representantene for land som nå er med i de 6 til å begynne med var nokså uforstående overfor den måten å stille problemet på. Det er ikke tvil om at innenfor de 6 har etableringen av tollunionen skapt en dynamikk i tankegangen som tidligere var nokså ukjent. Vi kan være uenige i en del av opplegget til den felles landbrukspolitikk hos de 6, bl. a. ut fra våre egne nasjonale eksportinteresser. Men en kan ikke unngå å bli imponert over den gjennomtenkte og konsekvent oppbygde plan som kommisjonen har lagt fram.

— Hva mener De så om jordbruket og EFTA?

— Jordbruksreglene i EFTA er på mange måter antiklimaks sammenliknet med jordbruksordningen hos de 6. Vi kunne vel ikke i denne omgang vente å få noen mer konstruktive regler på dette området, så ulike som interessene er i de ytre 7. På kort sikt gir jo jordbruksreglene i EFTA en meget lettvinnt løsning, men det er en løsning som i sin virkning vil være det stikk motsatte av det som forøvrig skulle være hovedformålet med større markeder, nemlig en arbeidsdeling mellom landene. Jordbruksreglene i EFTA vil føre til at hvert enkelt av medlemslandene vil måtte søke å lede produksjonsøkningen over mot varer hvor de er nettoimportører. Det er på mange punkter en slik kontrast mellom jordbruksreglene i EFTA og opplegget til felles landbrukspolitikk hos de 6, at det i lengden ikke kan være mulig å opprettholde to sett av så ulike spilleregler på et så lite område som Vest-Europa i virkeligheten er. Når og hvis det blir funnet fram til et politisk grunnlag for en avtale mellom de 6 og 7, tror jeg at jordbruksordningen er noe av det første som må tas opp til fullstendig revisjon. Det en da må ønske er at forhandlerne i utformingen av ordningen virkelig utnytter det enorme kunnskapsmaterialet som nå gjennom årene er samlet bl. a. i OEEC, slik at vi får en ordning som baserer seg på de i høyeste grad relle særforhold vi har å gjøre med i jordbruket.

Læringsnytt

Sosialøkonomisk Samfunn

Tirsdag 29. mars, kl. 19.30, i Restaurant Ribo, Universitetsgt. 26, 3. etasje.

Generalforsamling.

Dagsorden:

1. Valg av dirigent
2. Hovedstyrets beretning for 1959
3. Fastsetting av kontingent
4. Regnskap for 1959
5. Budsjettforslag for 1960
6. Endring av Lovenes § 27
7. Valg.

Leif Johansen på medlemsmøte 16-2:

Synspunkter på liberalistisk økonomi og planøkonomi

Interessen for Leif Johansens synspunkter var ikke til å ta feil av. Det var trangt om plassen i den største salen i 3. etasje på Restaurant Ribo da dosent Johansen som avslutning på foredraget summerte opp sitt syn på mulighetene for å drive planøkonomi i en privatkapitalistisk økonomi på følgende måte:

1. Det er *logisk* mulig, men vil kreve et stort register av direkte inngrep i private disposisjoner.
2. En slik inngripen tror jeg vil bli godtatt bare under «ekstraordinære forhold». Den vil ikke kunne utrydde den oppfatning at eiendomsrett også gir disposisjonsrett.
3. Selv om det skulle skje: Eierfunksjonen vil da ikke lenger fremtre som noen vesentlig funksjon.
4. En reguleringsøkonomi vil også være handicaped på flere måter:
 - a. Alminnelig misnøye er i seg selv et handicap.
 - b. Det lar seg ikke gjøre å beordre private bedrifter til å produsere med underskudd.
 - c. Inntektene tjenes fremdeles opp i den private sektor. Den offentlige sektor har derfor en tendens til å være underutviklet.
 - d. Byråkratiet vil bli en større belastning enn både under sosialisme og liberalisme.
 - e. Mulighetene for å påvirke inntektsfordelingen er sterkt begrenset. Et voksende privat næringsliv forutsetter at bedriften og eiere tjener godt.

Konklusjon:

I det lange løp gis det bare 2 alternativer: Enten en relativt liberalistisk privatkapitalisme eller en sosialistisk planøkonomi.

Etter å ha konstatert at vi nå, 15 år etter krigen, har fått et nokså klart skille mellom land med sosialistisk og land med liberalistisk økonomi — mellomformene finner en nå for det meste i de underutviklede land —, understreket Leif Johansen at han brukte ordet «sosialistisk» bare om en økonomi hvor de viktigste produksjonsmidler er samfunnseie i en eller annen form, han fant det ikke hensiktsmessig å bruke ordet «sosialisme» som ensbetydende med f. eks. «det økonomiske system jeg til en hver tid liker best».

Det måtte være naturlig med 2 kriterier på om en hadde planøkonomi:

1. At det utarbeides sentrale planer for de viktigste grener av produksjonen i samfunnet (noe som selvsagt innebærer planer også for investeringene).
2. At planene på en eller annen måte er bindende for de enkelte produksjonseenheter.

Kriterium nr. 2 utelukker en økonomi som bare ledes ved hjelp av penge- og finanspolitikk, fra å få betegnelsen planøkonomi. Selv om ingen av kriteriene *definisjonsmessig* utelukket at en kan ha planøkonomi samtidig med privat eie av produksjonsmidlene, ville Leif Johansen av de årsaker som er nevnt under punktene 1—4 foran, hele tiden tenke seg en sosialistisk økonomi som representant for planøkonomi. Foredraget kunne kanskje derfor like gjerne ha vært kalt «Synspunkter på liberalistisk og sosialistisk økonomi».

*

Leif Johansen drøftet først hvilket system som vil virke gunstigst når det gjelder utnyttningen av ressursene. Hovedspørsmålet blir om en kan hindre eller dempe konjunktursvingningene innenfor en liberalistisk økonomi. Den moderne makroøkonomiske teori har vist at samfunnet alltid gjennom sin penge- og finanspolitikk *logisk sett* kan skape så stor etterspørsel at en depresjon preget av sviktende etterspørsel *på alle felter* kan unngås. Den virkelige prøve på om myndighetene er villige til å spille på det finanspolitiske register som står til rådighet, har en imidlertid ikke fått etter krigen. Selv ikke tilbakeslaget i 1958 ga en slik prøve. Foredragsholderen hadde inntrykk av at de beslutningsdyktige «føler at det er mye snevrere grenser for mulige endringer i de penge- og finanspolitiske aksjonsparametre enn det en forutsetter i de vanlige teoretiske framstillinger av hvorledes penge- og finanspolitikken kan brukes til å regulere den økonomiske aktivitet». Noe som etter Leif Johansens mening burde vies større oppmerksomhet enn hittil.

Stadige justeringer kreves for å harmonisere produksjonskapasiteten og etterspørselssiden, og disse justeringer vil i en liberalistisk økonomi gjennomføres ved hjelp av de relative prisene. Spørsmålet om det er mulig å holde både full sysselsetting og stabilt prisnivå over lengre tid i en liberalistisk økonomi var etter foredragsholderens mening ikke løst. Og det var grunn til å tvile på at det ville bli løst. I den britiske Cohen-komiteens første rapport i 1958 het det: «Etter vår oppfatning er det umulig for et fritt og fleksibelt økonomisk system å virke effektivt uten merkbar (men vi understreker:

Ikke katastrofal) arbeidsløshet». John Kenneth Galbraith sier om liberale politikere: «Stilt overfor valget mellom arbeidsløshet og prisstigning, fordømmer de uten å nøle begge.»

Arbeidsløshet eller ledig produksjonskapasitet behøver ikke å oppstå i en sosialistisk planøkonomi, og selv om ikke harmoniseringen mellom etterspørsel og produksjonskapasitet med hensyn på de enkelte varer er fullkommen, vil en kunne unngå dilemmaet prisstigning eller arbeidsløshet. For det første ved en planmessig lagerpolitikk, for det andre ved at arbeidskraften er mer mobil, for det tredje ved isolerte prisjusteringer som ikke fører til stigende prisnivå og for det fjerde ved at en kontrollert utenrikshandel bryter forbindelsen mellom utenrikshandelen og det innenlandske aktivitetsnivå.

Naturressursene ville etter foredragsholderens mening bli bedre utnyttet i en sosialistisk enn i en liberalistisk økonomi, først og fremst fordi private eiendomsinteresser ikke vil bremse på utforskningen og utnyttelsen av naturressursene i et sosialistisk samfunn. Denne påstanden kan underbygges av det faktum at naturressursene i Sovjet-Samveldet er blitt kartlagt med en enestående intensitet etter revolusjonen i 1917. De kullforekomster som en regner med nå, er 38 ganger så store som de en hadde kartlagt i 1917, og de jernmalmressurser som nå er utforsket, er 17 ganger så store som de en kjente i 1917.

Utnyttingen av teknikk og vitenskap har også vesentlig bedre muligheter i en sosialistisk økonomi. Mulighetene for økt profitt vil ofte være avgjørende for den vitenskapelige innsats i en liberalistisk økonomi. Dessuten vil spørsmål som patentrettigheter, fabrikkhemmeligheter o. l. komme inn.

Manglende tillitsforhold mellom bedriftsledelse og arbeidere vil også representere en hemsko når det gjelder å finne fram til nye og bedre metoder. Som eksempel på hvordan tekniske produksjonsproblemer løses i en sosialistisk økonomi, nevnte foredragsholderen Øst-Tyskland, der det foregår et organisert samarbeid mellom arbeidere, teknikere, ingeniører og vitenskapsmenn.

Under drøftingen av *ressursallokeringen* tok Leif Johansen utgangspunkt i sentensen: «Sett at vi sammenligner to økonomier, en med rask vekst, uten full nøyaktighet i imøtekommenhet av konsumentenes preferanser — og en annen med langsommere vekst, men med større nøyaktighet i imøtekommenhet av konsumentenes preferanser. Det er da bare et tidsspørsmål når den førstnevnte økonomi vil sikre konsumentene en bedre behovstilfredsstillelse på *alle* punkter.» Foredragsholderen hevdet at diskusjonen om den optimale måte å kombinere produksjonsfaktorer på under en sosialistisk økonomi, hittil har vært sterkt orientert i retning av fullstendig substitusjon mellom faktorer i produksjonen og mellom goder i konsumet, mens moderne økonomisk teori vel så ofte har faste fabrikkasjonskoeffisienter som forutsetning. Samtidig er de konvensjonelle elementer blitt tillagt større vekt i konsumeterspørselsteorien. Likevel kan en stille spørsmålet: «Hvilke muligheter har en under de forskjellige økonomiske systemer for å «løse» de millioner eller milliarder av ligninger som angir vilkårene for en optimal bruk av ressursene?» Det har vært hevdet at markedene selv løser disse ligningene gjennom prisdannelsen i en konkurranseøkonomi, mens det i en sosialistisk økonomi ikke vil finnes noen

markeder som kan gjøre det. Oskar Lange har mot denne påstanden innvendt at bedriftslederne i en sosialistisk økonomi kan få instruks om valg av faktorkombinasjoner og produksjonskvanta som er formelt identiske med den ideelle frikonkurranseatferd. Staten kan så justere prisene slik at en oppnår markedsbalanse.

I i en sosialistisk økonomi går en i virkeligheten lengre i retning av sentral planlegging. En del av «trial and error»-prosessen kan gjennomføres på papiret i en plankommissjon som deretter sentralt utarbeider en plan for hovedtrekkene i den økonomiske utviklingen.

Rent teoretisk kan en derfor tenke seg både en privatkapitalistisk og en liberalistisk økonomi der produksjonen er slik at velferdsteoriens krav blir oppfylt.

Etter foredragsholderens mening har imidlertid den sosialistiske økonomi mange fordeler i praksis. Monopolistiske og andre konkurranseinnnskrenkende former er en uunnngåelig bestanddel av privatkapitalismen og *kan* føre til skjevheter i produksjonssammensetningen. Det oppstår avvik mellom modell og virkelighet også i en sosialistisk økonomi. Men der kan en eksperimentere seg fram. I en liberalistisk økonomi satses det stort sett på ett kort. En sosialistisk økonomi vil være smidigere. Omskoleringsmulighetene er bedre og overflyttingen mellom sektorer vil være tryggere når den blir samfunnsmessig dirigert.

Foredragsholderen kom inn på Veblens begrep «det iøynefallende konsum». Betydelige innslag av «demonstrasjonseffekten» vil komme inn ved kjøpet av flere varige forbruksgoder, og etter foredragsholderens mening kanskje også i så uvarige ting som for eksempel påskeferie på fjellet og utenlandsreiser. Fra et velferdsmaksimeringssynspunkt vil slike kjøp bety sløsing med ressurser.

Valget mellom investering og konsum vil i en liberalistisk økonomi — etter foredragsholderens mening — ofte bli truffet ut fra ikke rasjonelle motiver. Når en vil forsøke å holde høy sysselsetting, vil avgjørelsen om

hvor stor del av nasjonalproduktet som bør investeres, i en viss utstrekning bli underordnet kortsiktige konjunkturpolitiske hensyn.

Endelig kom foredragsholderen inn på avveiningen mellom individuelt og kollektivt forbruk. Når den overveiende del av inntekten tjenes opp i den private sektor av økonomien, vil det alltid være en tendens til at den offentlige sektor er underutviklet. Det kan gjelde forskning, undervisning, helsevesen og kommunikasjoner. Utbyggingen av den offentlige sektor i en liberalistisk økonomi vil også bli holdt tilbake av den grunn at en voksende offentlig sektor vil kunne tolkes som tendens i sosialistisk retning. Den raske fremgangen i Sovjet-samveldets forskning kan blant annet skyldes at en der ikke behøver å ta slike hensyn.

Dosent Leif Johansen sa i innledningen til sitt foredrag at han ville gi en summarisk oversikt over argumenter som kan reises når det gjelder den liberalistiske og sosialistiske økonomis fortrinn og svakheter, samtidig som han ville gi uttrykk for sin «mer personlige oppfatning av hvilke av disse argumentene som er tungtveiende og hvilke som er av underordnet betydning.» Foredraget ble personlig. Ingen kunne være i tvil om at foredragsholderen er en mann med en bestemt *tro*. Så klart formet og grundig gjennomarbeidet som foredraget var, er det rimelig at det kan ta noen tid før vi får et tilsvarende innlegg fra en sosialøkonom med en annen *tro*. Det kom bare 3 innlegg i ordskiftet etter Leif Johansens foredrag, nemlig fra Knut Getz Wold, Hans Heli og Otto Chr. Hiorth.

E. W. Ø.

Overtidsgodtgjørelse til førstesekretærer

Etter langvarige forhandlinger med Lønns- og prisdepartementet er det nå oppnådd enighet om at førstesekretærer i sentraladministrasjonen, embetskontoretaten og andre kontoretater som følger de samme bestemmelser, vil kunne få betaling for overtidssatsen. Overtidssatsen blir å utregne på grunnlag av årslønnen dividert med 1875 timer for arbeid inntil 40 timer pr. uke. For overskytende timer kan overtidssatsene regnes ut på grunnlag av årslønn dividert med 2250 timer tillagt 50 prosent.

Den nye ordning gis virkning fra 1. januar 1960, slik at etterbetaling kan finne sted. Det vil bli sendt ut rundskriv om saken fra Lønns- og prisdepartementet. Nærmere instruks for bruken av overtid vil også bli sendt ut av departementet.

Statsgruppen
Styret.

Redaktører:

Paal Bog — Erik Botheim

Redaksjonssekretær:

Arne Killingrød

Studentredaktør:

Hilde Bojer

Redaksjonens adresse: Frederiksgate 3, Oslo

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

Abonnementspris kr. 30.- pr. år.

Løssalg kr. 3.- pr. nr.

Henvendelser om abonnement og forsendelse rettes til
UNIVERSITETSFORLAGET, Karl Johans gate 47, Oslo

Tel. 33 71 43 - Postgiro 15 530

ANNONSEPRISER:

Bakre omslagsside kr. 300.-

1/1 side kr. 250.-

1/2 side kr. 150.-

1/4 side kr. 90.-

1/8 side kr. 55.-

1/16 side kr. 35.-